

UDK 272/273-055.2-057.11

Primljeno: 22. 1. 2019.

Prihvaćeno: 17. 10. 2019.

Izvorni znanstveni rad

ŽENE I SLUŽBE U KATOLIČKOJ CRKVI: MOGUĆNOSTI, STANJE, PERSPEKTIVE

Jadranka Rebeka ANIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Split

Poljana kraljice Jelene 1/I, 21 000 Split

Rebeka.Anic@pilar.hr

Sažetak

U odnosu na pretkoncilsko razdoblje Drugi vatikanski koncil i *Zakonik kanonskoga prava* iz 1983. otvorili su nove mogućnosti djelovanja žena u Katoličkoj crkvi. O kojim je mogućnostima riječ, predstavljeno je u prvom dijelu članka. U drugom i trećem dijelu predstavljena je njihova provedba u Katoličkoj crkvi u Njemačkoj i Hrvatskoj. Na temelju istraživanja u Njemačkoj prikazani su glavni problemi na koje žene zaposlene u crkvenim ustanovama nailaze te mjere koje se poduzimaju za poboljšanje te situacije. Budući da u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj ne postoje podatci ni istraživanja o ženama zaposlenim u crkvenim ustanovama, za potrebe ovog članka analizirane su mrežne stranice (nad)biskupija koncem 2018. i početkom 2019. godine, mišljenja katolika o stavovima Crkve prema ženama na vodećim funkcijama u Crkvi dobivena iz anketnog istraživanja na reprezentativnom uzorku provedenom početkom 2018. godine u okviru projekta »Relacijski rodni odnosi u Hrvatskoj: modernizacijske i razvojne perspektive« (GENMOD) te reprezentativnoga anketnog istraživanja realiziranog u okviru projekta Franjevačkog instituta za kulturu mira »Muško i žensko stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja« realiziranog 2005. godine. Cilj članka je potaknuti istraživanja o položaju laika općenito te žena posebno u crkvenim institucijama u Hrvatskoj.

Ključne riječi: žene, crkvene službe, Katolička crkva, Njemačka, Hrvatska.

Uvod

Ključni zaokret Katoličke crkve prema feminističkom pokretu, težnji žena za ravnopravnošću i egalitarnim teološko-antropološkim postavkama predstavlja enciklika *Pacem in terris* Ivana XXIII. Dok su raniji pape osuđivali

feminizam,¹ Ivan XXIII. podržava zahtjeve žena da dobiju »prava i dužnosti dostojne ljudske osobe kako unutar obiteljskog doma tako i u javnosti« a emancipacijski pokret žena ubraja u znakove vremena koje Crkva ima ozbiljno uzeti u obzir i na njega odgovoriti.² U duhu enciklike *Pacem in terris* nastavlja i Drugi vatikanski koncil (1962. – 1965.), koji u svojim konstitucijama *Lumen gentium*³ i *Gaudium et spes*⁴ odlučno odbacuje mogućnost bilo kakve diskriminacije na temelju spola, a u dekretu *Apostolicam actuositatem* traži aktivno uključivanje i sudjelovanje žena u raznim područjima apostolata Crkve.⁵ Odlučnu prekretnicu u crkvenom zakonodavstvu kada je riječ o poimanju dostojanstva, prava i dužnosti vjernika laika a posljedično i žena predstavlja *Zakonik kanonskoga prava* iz 1983.⁶ Za razliku od starog *Zakonika kanonskoga prava* iz 1917. godine u kojem se žene smatralo nesposobnima za postavljanje pravnih čina i za sudjelovanje u različitim crkvenim službama,⁷ ZKP-1983. otvara ženama nove mogućnosti sudjelovanja u crkvenim zadaćama i službama. O kojim je mogućnostima riječ predstaviti ćemo u prvom dijelu članka dok ćemo u drugom i trećem dijelu predstaviti njihovu provedbu u Katoličkoj crkvi u Njemačkoj i Hrvatskoj. Na temelju dosadašnjih istraživanja u Njemačkoj prikazat ćemo i glavne probleme na koje žene nailaze kao i mjere koje se predlažu i poduzimaju za poboljšanje te situacije. Budući da u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj ne postoje podatci o ženama u crkvenim službama, za potrebe ovog članka analiziramo portale (nad)

¹ U enciklici *Casti conubii* (1931.) papa Pio XI. osuđuje i odbacuje svaki oblik feminizma. Više o tome vidi u: Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Split, 2003., 121–122.

² IVAN XXIII., *Pacem in terris*. Enciklika o miru svih naroda što ga je utemeljiti na istini, pravедnosti, ljubavi i slobodi (11. IV. 1963.), br. 41, u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., 171–172.

³ »Nema, dakle, nikakve nejednakosti u Kristu i u Crkvi s obzirom na podrijetlo i narodnost, na društveni položaj ili spol, jer 'nema ni Židova ni Grka, nema ni roba ni slobodnjaka, nema ni muškarca ni žene. Svi ste vi naime jedno u Kristu Isusu' (Gal 3,28 gr.; usp. Kol 3,11)«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. XI. 1964.), br. 32, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

⁴ Konstitucija *Gaudium et spes* u br. 9 među težnje čovječanstva ubraja i zahtjev žena za pravnom i činjeničnom ravnopravnošću s muškarcima »tamo gdje ju još nisu postigle«, a u br. 29 traži uklanjanje svake diskriminacije: »u temeljnim pravima osobe zbog spola, rase, boje kože, društvenog položaja, jezika ili religije [...] jer se protivi Božjem naumu«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes*. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*.

⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem*. Dekret o apostolatu laika (18. XII. 1965.), br. 9, u: *Dokumenti*.

⁶ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1988. (dalje: ZKP-1983.).

⁷ Usp. Josip DELIĆ, *Žena u Zakoniku kanonskoga prava*, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1991.) 3–4, 329–330; Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Vom Ende eines Tabus in der katholischen Kirche*, Freiburg – Basel – Wien, 2004., 32–33.

biskupija kako bismo utvrdili na kojim su sve radnim mjestima u crkvenim institucijama zaposlene žene i koje uloge obnašaju. Mišljenje katolika o uvažavanju žena i njihovoj ravnopravnosti u Crkvi, osobito o (ne)mogućnostima obnašanja vodećih uloga, analizirat ćemo na temelju kvantitativnog istraživanja provedenog početkom 2018. godine u okviru projekta »Relacijski rodni odnosi u Hrvatskoj: modernizacijske i razvojne perspektive« (GENMOD)⁸ i usporediti s ishodom kvalitativnog istraživanja iz projekta »Muško i žensko stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja« Franjevačkog instituta za kulturu mira (2005.).

1. Mogućnosti

Glavno obilježje ZKP-1983. je da u formulaciji temeljnih prava i dužnosti svih vjernika ne pravi razliku između žena i muškaraca. Naime, prema kan. 208, postoji temeljna jednakost svih vjernika i ona se odnosi na jednako dostojanstvo i djelovanje ali »u skladu sa svojim položajem i službom«. Tumači crkvenog zakona ističu da su tom formulacijom označene razlike koje postoje u poslanju između klerika, redovnika/redovnica i laika (kan. 207), odnosno da temeljna razlika u *Zakoniku* nije razlika između žena i muškaraca već razlika između klerika i laika.⁹ Budući da žene ne mogu biti klerici, razlika klerika i laika zapravo je i razlika između žena i muškaraca. Razlika između žena i muškaraca nije, međutim, posve nestala ni u laičkom staležu, ali je ograničena na liturgijske službe.

O razlikama između žena i muškaraca u *Zakoniku* su samo dva kanona u kojima je upotrijebljena riječ *vir – muškarac*. Riječ je o kan. 1024 prema kojemu »sveto ređenje valjano prima samo kršteni muškarac« čime su žene isključene iz svih služba za koje se traži ređenje. Razlika između žena laika i muškaraca laika određena je kan. 230, § 1 prema kojemu laici muškarci mogu za stalno biti uzeti u službu *čitača* i *akolita*. Službu *čitača* žene mogu obavljati a da nisu službenim činom postavljene za čitačice u bogoslužnim činima. Službu *akolita* žene smiju obnašati privremeno uz dozvolu mjesnog ordinarija, koji ih ovlašćuje za te službe.¹⁰

⁸ Taj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom HRZZ-IP-2016–06–6010.

⁹ Usp. Sabine DEMEL, *Der Wandel in der kirchlichen Rechtsstellung der Frau von CIC/1917 bis zum CIC/1983*, u: Gerhard Ludwig MÜLLER (ur.), *Frauen in der Kirche. Eigenheit und Mitverantwortung*, Würzburg, 1999., 224; Josip DELIĆ, *Žena u Zakoniku kanonskoga prava*, 333.

¹⁰ Papinska komisija za tumačenje zakonskih tekstova 1992. godine prepustila je dijecezanskom biskupu da prosudi hoće li službu ministrantica povjeriti ženama ili neće.

Da bi se razumjele mogućnosti djelovanja žena u Crkvi prema *Zakoniku* potrebno je imati na umu što prema *Zakoniku* znači *zadaca*, a što *crkvena služba*, i koju važnost ima ređenje za obnašanje služba u Crkvi.

Prema ZKP-1983. postoji razlika između *zadaca* i *služba* u Crkvi. Prema kan. 145¹¹ svaka crkvena služba je *zadaca* ukoliko ima duhovnu svrhu ali svaka *zadaca* nije i crkvena služba. Službe i zadace u Crkvi razlikuju se prema kriteriju trajnosti. Neka crkvena *zadaca* može biti jednokratna i privremena, služba je, pak, trajna *zadaca* povezana s određenim pravima i obvezama. Time su određena zanimanja u Crkvi crkvene službe, bez obzira jesu li kao takve označene ili ne.¹² Neophodan preduvjet za preuzimanje crkvene službe je kanonsko povjeravanje službe koje daje mjerodavna crkvena vlast (kan. 146). To znači da se pod crkvenom službom ne shvaća samo duhovna *zadaca* klerika nego svaka trajno ustanovljena *zadaca* koja ima duhovnu svrhu nezavisno o tome tko je obavlja, laik ili klerik, žena ili muškarac.¹³ Međutim, prema crkvenom zakonu, laici ne mogu preuzeti sve crkvene službe, već su isključeni iz onih koje su povezane s ređenjem. Profesorica crkvenog prava Sabine Demel to dodatno pojašnjava: prema kan. 150 službe koje su povezane s cjelovitim dušobrižništvom mogu obavljati samo svećenici, ne laici i đakoni¹⁴; prema kan. 274, §1¹⁵ službe za čije se vršenje traži vlast reda ili vlast crkvenog upravljanja, mogu biti predane samo klericima, dakle đakonima, svećenicima i biskupima.¹⁶

Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, Freiburg, 2012., 63. Kritički osvrt na odredbe kan. 230, § 1 vidi u: Josip ŠALKOVIĆ, Sudjelovanje vjernika laika u posvetiteljskoj službi Crkve (kan 230), u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2004.) 1, 285–286.

¹¹ »Crkvena je služba svaka *zadaca* trajno ustanovljena bilo božanskom bilo crkvenom uredbom koja se vrši u duhovnu svrhu.«

¹² To što se u tim slučajevima rado govori o *zadacama* a ne službama, više je povezano s tim što se izraz *zadaca* često rabi kao sinonim za laičke službe u razlikovanju od kleričkih služba. Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, 103–104. Vidi također: Josip ŠALKOVIĆ, Suradnja laika u vlasti upravljanja, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2005.) 4, 1085–1086.

¹³ Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, 104; Josip Šalković navodi odredbe *Zakonika* u kojima piše da vjernik laik – dakle i žene – može preuzeti neku crkvenu službu ili *zadacu*. Usp. Josip ŠAKOVIĆ, Sudjelovanje vjernika laika u posvetiteljskoj službi Crkve (kan 230), 286, bilješka 135.

¹⁴ »Služba koja je povezana s cjelovitom brigom za duše, za obavljanje koje se traži vršenje svećeničkog reda, ne može se valjano dati onome tko još nije zaređen za svećenika.«

¹⁵ »Samo klerici mogu dobiti službe za vršenje kojih se traži vlast reda ili vlast crkvenog upravljanja.«

¹⁶ Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, 105. Detaljnu analizu pravnog vida suradnje laika u vlasti upravljanja vidi u: Josip ŠALKOVIĆ, Suradnja laika u vlasti upravljanja, 1073–1106.

Žene i muškarci laici mogu obnašati pojedine dušobrižničke službe i zadace, ali ne i dušobrižništvo u cjelini jer je vršenje cjelovitog dušobrižništva povezano sa svećeničkim ređenjem. Ukoliko nema dovoljno svećenika, dijecezanski biskup može sudjelovanje u pastoralnom djelovanju župe povjeriti đakonu ili drugoj osobi, s tim da treba postaviti svećenika koji će s vlašću i ovlastima župnika voditi pastoralni rad (kan. 150). To znači da je svako upravljanje nekom zajednicom ili župom povjereno svećeniku budući da služba upravljanja pretpostavlja svećenički red. Sabine Demel upozorava da za razliku od kan. 519 prema kojemu laici u pastoralnoj brizi mogu samo »pomagati« ali ne kao svećenici i đakoni »suradivati«, prema kan. 517, § 2¹⁷ laici – žene i muškarci – u svojem sudjelovanju u dušobrižništvu nisu u podređenom već ravnopravnom položaju sa svećenikom koji moderira i ima određene vlasti župnika.¹⁸

Dijecezanski biskup može, dakle, ženi povjeriti da u župi preuzme gotovo sve službe i zadace jednog župnika, osim zadaća i služba koje su povezane sa svećeničkim redom: slavlje euharistije, ispovijed i dijeljenje bolesničkog pomazanja.¹⁹ Pravno, žena u tom slučaju ima udjela u vršenju dušobrižništva, ali nema dušobrižničku službu. Svećenik koji vodi dušobrižništvo (lat. *moderari*) u takvoj župi opskrbljen je vlašću i ovlastima župnika, premda nije župnik te župe i nema vlast župnika u cjelini (517, § 2). Kako točno taj svećenik treba obnašati svoju službu dušobrižništva i na koji način žena kao nezaređena osoba treba sudjelovati u dušobrižništvu, u ZKP-1983. nije pobliže označeno, već je prepušteno zakonodavcu mjesne crkve, u pravilu dijecezanskom biskupu.²⁰

Ograničenja u preuzimanju određenih služba u Crkvi od strane laika, žena i muškaraca, postoje i u odnosu na službu profesora na teološkim učilištima. Primjerice, kan. 229, § 3, ZKP-1983. govori o općoj prikladnosti laika da po mandatu mjerodavne vlasti poučavaju u svetim disciplinama. To međutim ne znači da na tu službu imaju pravo.²¹ Budući da prema dekretu *Optatam totius* br. 5 Drugoga vatikanskog koncila odgovorne osobe za obrazovanje budućih sveće-

¹⁷ »Ako zbog toga što nema dovoljno svećenika dijecezanski biskup smatra da sudjelovanje u pastoralnom djelovanju župe treba da se povjeri đakonu ili drugoj osobi koja nema svećeničkog biljega ili zajednici osoba, neka postavi svećenika koji će s vlašću i ovlastima župnika voditi pastoralni rad.«

¹⁸ Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, 109–114.

¹⁹ Više o sudjelovanju vjernika laika u posvetiteljskoj službi Crkve vidi u: Josip ŠALKOVIĆ, *Sudjelovanje vjernika laika u posvetiteljskoj službi Crkve* (kan 230), 263–288.

²⁰ Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, 112–114.

²¹ Usp. Josip ŠALKOVIĆ, *Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve*, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 1, 323.

nika trebaju biti svećenici, cjelokupno zakonodavstvo visokoga teološkog obrazovanja polazi od toga da zadaću obrazovanja svećenika bitno trebaju obnašati svećenici. Prema *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* Svete kongregacije za katolički odgoj iz 1985. godine, profesori teoloških disciplina uglavnom trebaju biti svećenici (»sint communiter sacerdotes«),²² dok je prema *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* iz 2016. godine poželjno da većina profesora budu svećenici.²³ Prefekt Kongregacije za obrazovanje zastupao je 2001. godine mišljenje da udio svećenika među profesorima teoloških fakulteta ne smije pasti ispod 50%.²⁴ To se pitanje u mjesnim crkvama različito regulira, o čemu će u nastavku biti više govora. U svakom slučaju navedene odredbe pogađaju žene.

Nakon Drugoga vatikanskog koncila i u skladu sa ZKP-1983. žene su u Crkvi preuzele različite zadaće i službe i nalaze se na rukovodećim pozicijama. Postoje međutim razlike između pojedinih mjesnih Crkava, koje su dijelom uvjetovane i društvenim kontekstom. U nastavku ćemo prikazati neke razlike u položaju i odnosu prema pitanju žena u crkvenim službama Crkve u Njemačkoj i u Hrvatskoj.

2. Žene u Katoličkoj crkvi u Njemačkoj

Njemačka biskupska konferencija organizirala je u okviru proljetnog zasjedanja 20. veljače 2013. godine studijski dan naslovljen *Zajedničko djelovanje žena i muškaraca u službi i životu Crkve (Das Zusammenwirken von Frauen und Männern im Dienst und Leben der Kirche)*. Predavanja, rasprave i izjava koju su njemački biskupi dali na kraju studijskog dana objavljeni su u knjizi²⁵ u kojoj je donesen i popis služba i zadaća koje mogu obnašati laici.²⁶ Andrea Qualbrink je za taj studijski dan na nalog potkomisije *Žene u Crkvi i društvu* Pastoralne komisije Njemačke biskupske konferencije sakupila podatke o ženama na vodećim pozicijama u

²² SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Ratio Fundamental Institutionis Sacerdotalis* (19. III. 1985.), VI, 33, u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19850319_ratio-fundamentalis_it.html (13. XI. 2013.).

²³ CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il Dono della vocazione presbiterale. Ratio Fundamental Institutionis Sacerdotalis* (8. XII. 2016.), VI, 143, u: <http://www.clerus.va/content/dam/clerus/Ratio%20Fundamentalis/II%20Dono%20della%20vocazione%20presbiterale.pdf> (29. X. 2019.).

²⁴ Usp. Zenon GROCHOLEWSKI, Das kirchliche Nihil obstat, u: *Bulletin ET*, 12 (2001.) 51–64, 57.

²⁵ Usp. Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie. Über das Zusammenwirken von Frauen und Männern in der Kirche*, Paderborn, 2013.

²⁶ Vidi: SEELSORGEAMT DES BISTUMS OSNABRÜCK, *Ämter und Dienste für Laien*, u: Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie*, 105–114.

generalnim vikarijatima/ordinarijatima njemačkih (nad)biskupija. Ograničila se na vikarijate/ordinarijate jer bi, prema njezinu mišljenju, bilo teško analizirati podatke o svim zaposlenicima budući da u Katoličkoj crkvi u Njemačkoj prema podacima iz 2011./2012. s punim radnim vremenom radi oko 650.000 ljudi, volonterski oko 600.000 ljudi. Pod vodećom pozicijom u tom se istraživanju podrazumijeva mjesto koje ima široka ovlaštenja za donošenje odluka i odgovarajuću odgovornost za sadržaje i njihovo provođenje. Navedene su samo one pozicije uz koje je vezana odgovornost u odnosu na osobe i financije.²⁷

U istraživanju se razlikuje između *više* i *srednje* razine vodstva. Viša razina vodstva obuhvaća pozicije sa širokim ovlastima za donošenje odluka, odnosno službe koje su izravno odgovorne biskupu i njegovu zamjeniku, a mogu ih obnašati laici. Podatci su prikupljeni za 220 radna mjesta i situacija je sljedeća: 12,73% zaposlenika su žene, 37,73% laici muškarci i 49,55% svećenici. U srednju razinu vodstva ulaze vodeće službe koje su direktno ispod više razine vodstva i u dogovoru s višom razinom imaju ovlast odlučivanja u određenom području. Na toj razini postoje 444 radna mjesta na kojima radi 19,23% žena, 67,65% muškaraca laika i 11,76% svećenika.²⁸ Ti podatci upućuju na značajan porast u odnosu na egezemplarno istraživanje iz 2005. godine, kada je udio žena na višoj razini vodstva bio 5%, na srednjoj 13%. Premda je uočljiv trend povećanja broja žena na višim razinama vodstva,²⁹ u prikazu studije ipak se zaključuje da su žene na svim razinama vodstva u njemačkim generalnim vikarijatima i ordinarijatima još uvijek izraženo podzastupljene.³⁰

Na višoj i na srednjoj razini vodstva žene su najzastupljenije u području školstva, odnosno obrazovanja, pravnih poslova i pastoralala. Na višoj razini k tomu dolaze još Caritas i katolički uredi, na srednjoj razini financije i briga za osoblje i napredovanje osoblja. Na višoj razini vodstva gotovo sve žene su zaposlene na puno radno vrijeme, dok na srednjoj razini vodstva postoje neka mjesta sa skraćenim radnim vremenom na kojima su češće zaposlene žene, rjeđe muškarci.³¹ Promatra li se njemačke (nad)biskupije ukupno, u dvije treći-

²⁷ Usp. SEELSORGEAMT DES BISTUMS OSNABRÜCK, Frauen in Leitungspositionen in den Generalvikariaten/Ordinariaten der deutschen (Erz-)Bistümer, u: Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie*, 115.

²⁸ Usp. *Isto*, 116.

²⁹ U 2000. godini samo je jednoj ženi bilo predano vodstvo na višoj razini, dok je 2012. šest žena dobilo zaposlenje na višoj razini vodstva. Usp. Gabriele RÜTTIGER, Annäherung an das Thema, u: Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie*, 30.

³⁰ Usp. SEELSORGEAMT DES BISTUMS OSNABRÜCK, Frauen in Leitungspositionen, 116–117.

³¹ Usp. *Isto*, 117.

ne svih dijeceza (18) žene su zastupljene na višim vodećim razinama, dok ih u trećini dijeceza (9) na višoj razini još uvijek nema.³²

Kada su u pitanju teološka učilišta, istraživanje provedeno 2011. godine pokazuje da su na svim katoličko-teološkim fakultetima i visokoškolskim ustanovama u Njemačkoj bile zaposlene 42 profesorice³³ (13%), što pokazuje blagi porast u odnosu na 2006. godinu kada su bile zaposlene 32 profesorice (11%). Udio profesorica na katoličkim teološkim ustanovama razlikuje se ovisno o tome jesu li fakulteti i visoka učilišta pod pokroviteljstvom države ili je riječ o dijecezanskim fakultetima i fakultetima redovničkih zajednica. Na fakultetima i visokim učilištima pod pokroviteljstvom države udio žena je u odnosu na podatke iz 2006. godine (34 žena, 13,4%) malo porastao (2011. godine 37 žena, 16,6%). Na dijecezanskim fakultetima i fakultetima redovničkih zajednica zaposleno je samo pet profesorica, što odgovara udjelu od 5%. Zabrinjavajućim se u Njemačkoj smatra smanjenje broja teologinja koje pišu doktorate ili habilitacijske radove.³⁴

Premda i biskupi i žene u Njemačkoj izražavaju nezadovoljstvo postignutom ravnopravnošću između žena i muškaraca zaposlenih u crkvenim ustanovama, potrebno je istaknuti da iza dostignutih ishoda stoji jasan stav Njemačke biskupske konferencije, iznimno zauzimanje pojedinih biskupa,³⁵ te djelovanja katoličkih ženskih udruga.³⁶ Bez težnje za iscrpnim prikazom, ov-

³² Gabriele RÜTTIGER, *Annäherung an das Thema*, 30.

³³ »Profesorica« u ovom izvješću ima značenje skupnog naziva za nastavnice koje predaju na katoličko-teološkim fakultetima i visokoškolskim ustanovama jer se u prikazu nastavnog osoblja po spolu ne precizira o kojim je znanstveno-nastavnim zvanjima riječ.

³⁴ Usp. Bernhard EMUNDS – Silke LECHTENBÖHMER, *Zur Lage des wissenschaftlichen Nachwuchses in der Katholischen Theologie* (29. II. 2012.), 31–32, u: https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse/2012-036b-Studie_Nachwuchs_Katholische-Theologie.pdf (9. I. 2018.).

³⁵ Usp. Eva M. WELSKOP-DEFFAA, *Und sie bewegt sich doch. Die Kirche braucht mehr Frauen in Führungspositionen*, u: *Herder Korrespondenz*, 59 (2005.) 7, 353; Franz-Josef BODE, *»Und sie bewegt sich doch«*. Schritte und Bewegungen im Miteinander von Frauen und Männern in der katholischen Kirche, u: Margit ECKHOLT – Ulrike LINK-WIECZOREK – Dorothea SATTLER (ur.), *Frauen in kirchlichen Ämtern. Reformbewegungen in der Ökumene*, Freiburg im Breisgau, 2018., 30–33.

³⁶ Magdalena Bogner, predsjednica Njemačke katoličke zajednice žena (*Katholische Frauengemeinschaft Deutschland* (dalje: KFD) svjedoči da se nakon 2000. godine predsjedništvo KFD-a jednom godišnje susreće s predsjednikom Njemačke biskupske konferencije i Pastoralne komisije i potkomisije žena kako bi raspravljali o važnim pitanjima. Neki od ishoda tih razgovora su istraživanja o pristupu žena zadacima i službama u Crkvi ili tečajevi za žene na vodećim pozicijama u Crkvi. Usp. Stefan ORTH, *»Die eigenen Fähigkeiten einbringen dürfen«*. Ein Gespräch mit der kfd-Vorsitzenden Magdalena Bogner, u: *Herder Korrespondenz*, 62 (2008.) 1, 19. Na Saveznoj skupštini kfd-a (2011.) usvojen je Pozicijski papir koji je trebao služiti kao temelj za daljnji dijalog s Njemačkom biskupskom konferencijom. Usp. *Für mehr Einfluss in der Kirche: kfd beschließt Positionspapier zum Dialogprozess* (28. VI. 2011.), u: <http://www.kfd-paderborn>.

dje upućujemo na neke izjave i akcije koje su utjecale na položaj žena u crkvenim ustanovama u Njemačkoj.

Zajednička sinoda biskupija Savezne Republike Njemačke donijela je 1975. godine *Zaključak: Pastoralne službe u zajednici*³⁷ a njemački biskupi 1981. godine izjavu *O pitanjima položaja žene u Crkvi i društvu*³⁸. U tim se dokumentima navode područja na kojima žene apostolski djeluju, analizira se odnos prema ženama koje djeluju u crkvenim službama, zauzima se stav prema vladajućim teorijama spolova i njihovim posljedicama te predlažu konkretni planovi mjera koje treba poduzeti da bi se povećalo sudjelovanje žena u apostolatu Crkve. U tim dokumentima biskupi, između ostalog, određuju da se svećenici i crkveno vodstvo treba otvoriti za partnersku suradnju sa ženama i djelotvorno je pratiti. Pri podjeli liturgijskih služba, pri dodjeljivanju počasnih i trajnih služba u zajednici, pri imenovanju u župska pastoralna vijeća i ponudi izobrazbe, biskupi određuju da se treba voditi računa o zastupljenosti žena. Također određuju da pri planiranju radnih mjesta i pri zapošljavanju ženama treba biti otvoren pristup u vodeće službe na svim područjima.³⁹

Pastoralna komisija Njemačke biskupske konferencije ima potkomisiju *Žene u Crkvi i društvu*, koja također djeluje na promicanju ravnopravnosti žena. Kao primjer aktivnosti žena i uspješne suradnje s hijerarhijom može se navesti znanstveni projekt koji su pokrenule članice dijecezanske *Komisije žena (Frauenkommission)* biskupije Rottenburg-Stuttgart. U okviru tog projekta istraživalo se radne uvjete žena u toj biskupiji u razdoblju od 1992. godine do 1995. godine. Glavni cilj projekta bio je koncipirati politiku ravnopravnosti žena na temelju znanstvenih istraživanja položaja žena zaposlenih u crkvenim ustanovama biskupije. Analizirala se profesionalna integracija žena u radne uvjete i odnose u biskupiji, mogućnosti napredovanja i prepreke s kojima se zaposlene žene susreću. Osobito se istraživalo mogućnost žena da preuzmu vodeće pozicije u crkvenim ustanovama.⁴⁰

de/nachrichten/aktuelles/einzelansicht-news/article/fuer-mehr-einfluss-in-der-kirche-kfd-beschliesst-positions-papier-zum-dialogprozess/ (9. XI. 2018).

³⁷ GEMEINSAME SYNODE DER BISTÜMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND, *Beschluß: Die pasoralen Dienste in der Gemeinde*, u: Wolfgang BEINERT, *Frauenbewegung und Kirche. Darstellung, Analyse, Dokumentation*, Regensburg, 1987, 205–208.

³⁸ DIE DEUTSCHE BISCHÖFE, *Zu Fragen der Stellung der Frau in Kirche und Gesellschaft*, u: Wolfgang BEINERT, *Frauenbewegung und Kirche*, 211–230.

³⁹ Više o tome vidi u: Rebeka ANIĆ, *Otvorenost Crkve za poslanje žene*, u: *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.) 2–3, 397–398.

⁴⁰ Ishodi projekta objavljeni su u knjizi: Christiane BENDER – Hans GRASSL – Heidrun MOTZKAU – Jan Schuhmacher, *Machen Frauen Kirche? Erwerbsarbeit in der organisierten Religion*, Mainz, 1996.

Sabine Demel ocjenjuje da je na mnogim područjima pastoralnog rada prisutno nastojanje za ravnopravnim udjelom žena i muškaraca. Sedam (nad)biskupija na svojim mrežnim stranicama objavilo je planove kojima je cilj poticanje ravnopravnosti žena pri zapošljavanju i poboljšanje ravnopravnosti na radnom mjestu u crkvenim institucijama. Prvi takav plan objavljen je 2000. godine.⁴¹

U prethodno spomenutoj izjavi njemačkih biskupa nakon studijskog dana o zajedničkom djelovanju žena i muškaraca u Crkvi (2013.), biskupi se obvezuju još jače poticati žene u preuzimanju njihove odgovornosti koja je vlastita svim kršćanima. Biskupi priznaju da se mnogostrukost odgovornog angažmana žena u Crkvi posljednjih godina znatno povećala i nabrajaju područja na kojima se to događa. Oni ujedno izjavljuju da su im poznata i razočaranja žena koje su angažirane u Crkvi i izriču žalost jer se mnoge žene ne koriste mogućnostima koje im se nude u preuzimanju odgovornih dužnosti u Crkvi.⁴² Biskupi smatraju da mnogim, osobito mladim ženama, nedostaju ženski uzori u crkvenim vodećim pozicijama prema kojima bi se mogle orijentirati i izjavljuju: »Mi se biskupi zauzimamo za to da u Crkvi i društvu stvorimo uvjete koji će ženama i muškarcima omogućiti pravu slobodu, da uloge i zadaće u braku, obitelji, zanimanju i volonterstvu pravedno podijele.«⁴³ Biskupi ocjenjuju da sadašnji udio žena na vodećim službama u ordinarijatima i generalnim vikarijatima nije dovoljan te obećavaju da će pojačano tražiti mogućnosti kako povećati udio žena na vodećim pozicijama te da će »razvoj u tom području ponovno ispitati nakon pet godina«⁴⁴.

Da njemački biskupi i dalje rade na promociji žena u crkvenim strukturama, svjedoči i naručeno istraživanje o ženama u vodećim ulogama u Crkvi iz 2018. godine, odnosno pet godina nakon istraživanja provedenog 2013. godine. Biskup Franz-Josef Bode na temelju uvida u rezultate zaključuje da je došlo do izvjesnih pomaka, do novih zaposlenja žena osobito pravica, teologinja, psihologinja, religijskih pedagoginja.⁴⁵

⁴¹ Usp. Sabine DEMEL, *Frauen und kirchliches Amt. Grundlagen – Grenzen – Möglichkeiten*, 14, bilješka 6.

⁴² Kardinal Karl Lehmann u više je navrata izrazio žaljenje jer su žene odbile prihvatiti ponuđene odgovorne službe. Usp. Stefan ORTH, »Die eigenen Fähigkeiten einbringen dürfen«, 18.

⁴³ Erklärung der deutschen Bischöfe zum Abschluss des Studententages: Das Zusammenwirken von Frauen und Männern im Dienst und Leben der Kirche, u: Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie*, 92.

⁴⁴ *Isto*, 93.

⁴⁵ Franz-Josef BODE, »Und sie bewegt sich doch«, 30.

Istraživanja provedena u crkvenim ustanovama u Njemačkoj upućuju i na probleme s kojima se žene susreću. Žene, primjerice, imaju nestabilne radne karijere, niži radni status i niža primanja, što nastaje kao posljedica vrste zaposlenja (niže rangirana radna mjesta) i skraćenog radnog vremena. Skraćeno radno vrijeme žene biraju češće nego muškarci jer se od njih očekuje da balansiraju između obiteljskih obveza i zaposlenja, što se negativno odražava na visinu njihovih primanja i na mogućnost napredovanja. Naime, zanimanja s kojima su povezane uloge vođenja i upravljanja, uglavnom bivaju dodijeljena onima koji rade na puno radno vrijeme. Nestabilne radne karijere posljedica su i povlačenja žena iz svijeta rada na određeno vrijeme kako bi se posvetile obitelji. Kada se kasnije vrate na posao, uglavnom nastavljaju s djelatnostima koje su daleko ispod njihove razine kvalifikacija.⁴⁶

Problem predstavlja i podjela laičkih zanimanja u crkvenim ustanovama na muška i ženska. Muška zanimanja su zanimanja s punim radnim vremenom, sadrže mogućnost daljnjeg usavršavanja i mogućnost napredovanja do vodećih pozicija. Premda podjela na »muška« i »ženska« zanimanja često nema utemeljenja jer su načelno otvorena i za žene i za muškarce, ona je prisutna. Kao primjer moguće je navesti dva laička zanimanja, zanimanje pastoralnog referenta/referentice i referenta/referentice zajednice.

Zanimanje *pastoralnog referenta/referentice* laičko je zanimanje koje mogu obnašati i žene i muškarci i koje im omogućava da obnašaju službu u Crkvi kao visoko obrazovani, s visokom kompetencijom i natprosječnim primanjima. To se zanimanje međutim predstavlja kao »muško zanimanje«. Žene čine samo trećinu zaposlenih u tom zanimanju.⁴⁷ Za razliku od toga zanimanja, zanimanje *referenta/referentice zajednice* predstavlja se kao tipično »žensko zanimanje« (90% žena). Obilježja tog zanimanja su podređenost i ovisnost u određivanju sadržaja rada, provođenja zadataka te ograničenost u opsegu opunomoćenja. Ni povišena razina kvalifikacije, koja se traži za preuzimanje službe, nije pomogla za veću autonomiju u vršenju službe kao što je to uspjelo u drugim zanimanjima koja su »muška«.⁴⁸

⁴⁶ Usp. Christiane BENDER – Hans GRASSL – Heidrun MOTZKAU – Jan SCHUH-MÄCHER, *Machen Frauen Kirche?*, 284–285.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 285–288.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 287. O tome više vidi u: Christiane BENDER – Hans GRASSL – Heidrun MOTZKAU, *Geschlechtsspezifische Arbeitsteilung in kirchlichen Organisationen*, u: Ingrid LUKATIS – Regina SOMMER – Christof WOLF (ur.), *Religion und Geschlechterverhältnis*, Opladen, 2000., 171–179.

Specifičan problem se pojavljuje kod žena koje predaju ili zauzimaju vodeće pozicije na katoličkim učilištima. Da bi se moglo predavati teološke discipline, treba se dobiti *nihil obstat*. Teologinje Marianne Heimbach-Steins i Sabine Demel upućuju na iskustva novijeg datuma prema kojima za dobivanje *nihil obstat* ne utječu samo prihvaćanje obvezujućega crkvenog učenja i – za službu koja se preuzima – potreban ćudoredni život, već i teme znanstvenoga rada, spol i klerički stalež. Na različitim teološkim fakultetima u Njemačkoj tako se uz pomoć *nihil obstat* regulira broj profesora svećenika i profesora laika.⁴⁹

Razgovori sa ženama zaposlenim u crkvenim institucijama u Njemačkoj ukazuju na probleme koje su urednici knjige *Machen Frauen Kirche?* saželi u ključne riječi: *token-woman*, *old boys networks*, *mentoring* i model *kućanica – hranitelj*.

1. *Token-woman*. Problem za poslovno napredovanje žena predstavlja njihov status manjine na vodećim pozicijama. Muška skupina trajno sumnja u stručnu i osobnu sposobnost žena i uvijek je nanovo propituje. Žene se često ne prosuđuje prema standardima uspjeha, već prema predodžbama spolnih stereotipova.
2. *Old boys networks*. Riječ je o društvenim mrežama u kojima dominiraju muškarci i u koje žene nemaju nikakav pristup. U tim se mrežama često prosljeđuju važne informacije, pripremaju odluke i stvara atmosfera važna za posao. Budući da su žene iz toga isključene, to im otežava obavljanje njihove službe vođenja.⁵⁰
3. *Mentoring*. Mali je broj žena na nižim razinama koje članovi više razine vodstva ciljano pripremaju za vodeću ulogu u vrhunskom menadžmentu u biskupiji. Ako se želi postići ravnopravnost žena, mora se pobrinuti za to da žene u većem broju budu zastupljene na nižim razinama vodstva.
4. Model *kućanica – hranitelj*. Izjave žena pokazuju da žene ne mogu lako nadići model žena-kućanica – muškarac-hranitelj. Žene se ili orijentiraju na model punog radnog vremena i odriču se obitelji i djece, ili preuzimaju dvostruku odgovornost za obitelj i zanimanje prihvaćajući skraćeno radno vrijeme i odričući se karijere jer se vo-

⁴⁹ Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS – Sabine DEMEL, *Theologinnen – eine Perspektive für die Theologie. Warum sich katholische Theologinnen zusammengeschlossen haben*, u: *Herder Korrespondenz*, 59 (2005.) 7, 40.

⁵⁰ O tome više vidi u: Peter HÜNERMANN, *Die Kirche braucht auch... Frauen im kirchlichen Amt*, u: Marianne HEIMBACH-STEINS – Gerhard KRUIP – Saskia WENDEL (ur.), *»Kirche 2011: Ein notwendiger Aufbruch«*. *Argumente zum Memorandum*, Freiburg, 2011., 191-192.

deće uloge gotovo isključivo nude u punom radnom vremenu. U oba su slučaja u Crkvi suočene s manjkom prihvaćanja i s moralnim predrasudama.⁵¹

U izlaganjima i u izvješćima rada u skupinama na već spomenutom savjetovanju Njemačke biskupske konferencije (2013.) sadržani su i prijedlozi što treba poduzeti kako bi se žene učvrstile na vodećim pozicijama u Katoličkoj crkvi i kako bi se Crkva predstavila kao atraktivan poslodavac za žene. Potrebno je, primjerice:

- jasno izražena volja hijerarhije;
- dobro obrazovanje žena i odgovarajuće ponude za daljnje obrazovanje;⁵²
- zapošljavanje žena na vodećim pozicijama na srednjoj razini, čime se stvara pretpostavka za daljnji napredak;
- umrežavanje i programi mentorstva: žene na vodećim pozicijama mentorice su studenticama i ženama koje se pripremaju za društvene i crkvene službe vođenja;⁵³
- ohrabrenje žena da teže za vodećim ulogama;
- svijet rada koji se prijateljski odnosi prema obiteljima, koji i ženama i muškarcima omogućava povezivanje zaposlenja i obitelji;
- nadilaženje hijerarhijskog pripisivanje muško-ženskih uloga;
- učiniti vidljivima u Crkvi zaposlene žene na najrazličitijim područjima i na različitim razinama odgovornosti kako bi bile uzor mladim ženama kada je riječ o njihovu daljnjem angažmanu ili čak ostajanju u Katoličkoj crkvi;
- stvaranje radnih mjesta koja omogućuju inovativne, kreativne i samoodgovorne poslove;

⁵¹ Usp. Christiane BENDER – Hans GRASSL – Heidrun MOTZKAU – Jan SCHUH-MACHER, *Machen Frauen Kirche?*, 289–290; Daniela ENGELHARD – Andrea QU-ALBRINK, *Frauen in Führungspositionen – Perspektiven für Pastoral, Bildung, Caritas und Verwaltung*, u: Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie*, 80.

⁵² Takvi seminari, ponude i programi već postoje. Kao primjer naveden je seminar »Upravljanje i vođenje« Agencije za zapošljavanje za žensko dušobrižništvo Njemačke biskupske konferencije ali i drugi. Usp. Gabriele RÜTTIGER, *Annäherung an das Thema*, 35.

⁵³ Takve mreže, formalne ili neformalne, već postoje. Primjerice, AGENDA Forum katoličkih teologinja (Forum katholischer Theologinnen e.V.) povezuje teologinje koje u Crkvi i društvu posjeduju odgovorne pozicije ili za njima teže. Cilj je učiniti vidljivim znanstveni rad teologinja i poboljšati njihovu situaciju u Crkvi i društvu. AGENDA nudi forum za izmjenu informacija i iskustava na nacionalnoj i međunarodnoj razini, pomaže u traženju zaposlenja, savjetuje institucije koje traže teološke stručnjakinje i nudi svojim članicama redovita savjetovanja u odnosu na poslovne kvalifikacije i praćenje – upravo za žene koje već posjeduju vodeće funkcije. Više o tome vidi u: Eva M. WELSKOP-DEFFAA, *Und sie bewegt sich doch*, 354–355.

- stvaranje realnih mogućnosti napredovanja;
- učiniti vidljivima iskustva vrednovanja i priznanja, dogovaranja i sudgovornosti.⁵⁴

Margareta Gruber, dekanica Teološkog fakulteta Sveučilišta Vallendar, s pravom upozorava da se položaj žena u Crkvi kao i atraktivnost crkvenih služba za žene neće poboljšati samo pragmatičnim mjerama poticanja žena. To su kratkoročne mjere koje ne proizlaze iz nužnog eklesiološkog uvjerenja. Ako Crkva želi biti ozbiljna u shvaćanju pitanja žena kao »znaka vremena«, nije riječ o promjenama u retoričkom smislu, već u teološkom smislu. Riječ je o provođenju načela jednakosti dostojanstva i djelovanja zajedničkog svim vjernicima (usp. LG 32), riječ je o pitanju pravednosti i pitanju vjerodostojnosti.⁵⁵ Da se s takvim promjenama ne bi smjelo odugovlačiti, svjedoči i sve veće distanciranje žena od Crkve u Njemačkoj, koje je uočeno već 1993. godine, a koje se posljednjih desetljeća povećava. Uočene su i razlike u ponašanju starijih i mlađih žena. Dok žene starije od pedeset godina, nezadovoljne i unutarne distancirane, i dalje preuzimaju odgovornosti u Crkvi, mlađe žene kada dožive da ih se u očekivanoj mjeri ne vrednuje, jednostavno napuštaju crkvene ustanove i odlaze.⁵⁶

3. Žene u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj

Da bismo razumjeli položaj žena u Crkvi u Hrvatskoj, potrebno je imati na umu ne samo crkveni nego i društveni kontekst. Naime, postoje velike razlike u mogućnosti razvoja crkvenih ustanova u Njemačkoj i drugim zemljama zapadne Europe nakon Drugoga svjetskog rata i mogućnosti u bivšoj Jugoslaviji. Primjerice, Katolička crkva u Hrvatskoj dopustila je već 1945. godine ženama da se upišu na Katolički bogoslovni fakultet (dalje: KBF) u Zagrebu, ali je veoma mali broj žena do demokratskih promjena 1990. godine završio taj Fakultet i većina tih žena bile su redovnice. Razlog tomu bilo je nepriznavanje diploma KBF-a budući da su ga komunističke vlasti isključile iz sastava Sveučilišta i opasnost za laike ukoliko se javno angažiraju u Crkvi. U to vrijeme s javne društvene scene nestaju i redovnice, koje su u predsocijalističkom vremenu imale vlastite ustanove (bolnice, škole, sirotišta itd.) u kojima su obavljale vo-

⁵⁴ O navedenim prijedlozima vidi u: Gabriele RÜTTIGER, *Annäherung an das Thema*, 32–35. Vidi također: Eva M. WELSKOP-DEFFAA, *Und sie bewegt sich doch*, 353–354.

⁵⁵ Usp. Margareta GRUBER, »Frau, dein Glaube ist groß«. *Ermutigung zu einer Konversio*, u: Franz-Josef BODE (ur.), *Als Frau und Mann schuf er sie*, 49–50.

⁵⁶ Usp. Stefan ORTH, »Die eigenen Fähigkeiten einbringen dürfen«, 15–16. Vidi također: Margareta GRUBER, »Frau, dein Glaube ist groß«, 47–48.

deće uloge. Kao primjer žena koje djeluju na odgovornim funkcijama u Crkvi u to vrijeme uglavnom se navodi Jelena Brajša, koja je 1966. godine preuzela upravu Caritasa nadbiskupije Zagreb.⁵⁷ Manje je poznato da je sedam žena bilo u uredništvu obiteljske revije *Kana* od prvog broja te revije (lipanj 1970.). One su na samim početcima bile zaposlene na skraćeno radno vrijeme da bi kasnije radile puno radno vrijeme.⁵⁸ Preuzimanje najrazličitijih »pomoćnih« pastoralnih služba i poslova kao što su katehetska, orguljaška, sakristanska od strane redovnica početkom pedesetih godina, prema mišljenju pastoralnog teologa Josipa Balobana događa se kao posljedica političkih (ne)prilika. Naime, zbog izbacivanja vjeronauka iz škole, tražili su se novi načini katehiziranja na župnoj razini. Godine 1990. Josip Baloban ocjenjuje da se u Hrvatskoj nije dogodila »željena i očekivana, a ujedno neodgodiva i opravdana promocija žene kao posve ravnopravnog i u jednakoj mjeri i na svim crkvenim razinama suodgovornog pastoralnog djelatnika u događanju Crkve« i kao glavni razlog navodi »naslijeđeni povijesni klerikalni i patrijarhalni mentalitet, koji se postavlja u pitanje na svim mjestima, ali koji ne iščezava preko noći«.⁵⁹

Važne i odgovorne uloge žene u Crkvi u Hrvatskoj preuzimaju u većem broju tek nakon demokratskih promjena. Zasad nema podataka o tome na kojim su sve mjestima u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj žene zaposlene ili djeluju volonterski, u kakvim uvjetima rade, koliko su zadovoljne svojim položajem, na koje poteškoće nailaze i što smatraju da bi trebalo poboljšati. Za razliku od Njemačke, u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj nema Katoličkog ženskog pokreta, nema katoličkih ženskih udruga koje se zauzimaju za promociju i ravnopravnost žena u crkvenim ustanovama, nema izjava o ženama ili njihovim službama na razini biskupske konferencije ili pojedinih biskupija. Izvjesni izuzetak predstavlja 55. splitska biskupska sinoda (1987./1988.). Naime, peto poglavlje akata Sinode naslovljeno je »Poziv žene u Crkvi«. U tome se poglavlju, između ostalog, konstatira zabrinjavajuću činjenicu da su žene šuteća većina nezainteresirana za svoju situaciju u Crkvi i postavlja se pitanje je li »ta rezigniranost

⁵⁷ Pitanje je, međutim, koliko je povjeravanje uprave Caritasa Jeleni Brajša bio znak promaknuća žene u crkvenim strukturama, a koliko ishod prilagodbe okolnostima. Naime, postoje zapisi u kojima se očituje strah da bi ondašnje komunističke vlasti negativno reagirale i možda i zabranile djelovanje da je uprava bila povjerena nekom od svećenika. O tome više vidi u: Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga*, 88.

⁵⁸ Usp. Suzana VRHOVSKI PERAN, *The Place and Image of Women in the Croatian Catholic Media*, u: Jadranka R. ANIĆ – Ana Th. FILIPOVIĆ – Katica KNEZOVIC – Lynette ŠIKIĆ-MIĆANOVIĆ (ur.), *And God will wipe away all Tears from Their Eyes. A Theological Approach to the Suffering and Hopes of Women*, Zagreb, 2013., 260–261.

⁵⁹ Josip BALOBAN, *Postkoncilska situacija žene u Hrvata*, u: *Bogoslovska smotra*, 60 (1990.) 3–4, 267.

žena odraz opće pasivnosti – posustalosti većine laika? Ili su se žene suočile s vlastitom nemogućnošću nadvladavanja nepovjerenja prema sebi kao ženi pa su se onda blokirale? A upravo ova 'nezainteresirana većina' jest veliki potencijal Crkve!⁶⁰ Sinoda se smatra pozvanom to stanje analizirati.⁶¹ Nije nam, međutim, poznato da su slijedile analize stanja ili planovi za promjene.⁶²

Unatoč svemu tomu, žene se ipak nalaze na nekim važnim pozicijama u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj. Za potrebe ovog rada istražili smo u razdoblju od 15. studenoga 2018. do 7. siječnja 2019. mrežne stranice (nad)biskupija⁶³ u Republici Hrvatskoj i na temelju te pretrage navodimo samo radna mjesta na kojima se žene pojavljuju u crkvenim institucijama i uloge koje obnašaju. Naime, zbog nepreciznosti podataka na analiziranim mrežnim stranicama nije uvijek moguće precizno odrediti njihov status kao ni brojčanu zastupljenost na pojedinim radnim mjestima i u pojedinim ulogama.⁶⁴

⁶⁰ Drago ŠIMUNDŽA (ur.), *Crkva danas i sutra. Akti 55. splitske sinode »Različiti su darovi ali je isti duh« (1 Kor 12,4)*, Split, 1988., 123.

⁶¹ »Naša Sinoda je pozvana proanalizirati ovo stanje«, *Isto*, 123.

⁶² Tema »Žena u Crkvi i društvu« pojavljuje se u sažecima tema predsinodskih rasprava Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije (Usp. Sažeci tema predsinodskih rasprava, u: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/sinoda/pripremno-razdoblje/sazeci-tema-predsinoskih-rasprava> (9. XI. 2018.), ali ne i u *Radnom dokumentu Druge sinode*. Usp. TAJNIŠTVO DRUGE SINODE ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE, *Radni dokument Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije. Instrumentum laboris*, Zagreb, 2015. Pitanje žena ne spominje se u Izjavama i odlukama Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske (1998. – 2002.), u: <http://djos.hr/dokumenti/#> (30. XII. 2018.).

⁶³ Analizirane su mrežne stranice: Zagrebačka nadbiskupija (<http://www.zg-nadbiskupija.hr/>, 26. XI. 2018.); Sisačka biskupija (<http://www.biskupija-sisak.hr/>, 26. XI. 2018.); Bjelovarsko-križevačka (<https://biskupija-bk.hr/>, 27. XI. 2018.); Varaždinska biskupija (<http://www.biskupija-varazdinska.hr/>, 27. XI. 2018.); Križevačka eparhija (<http://www.krizevacka-eparhija.com/index.php>, 7. I. 2019.); Splitsko-makarska nadbiskupija (<https://smn.hr/>, 25. XI. 2018.); Dubrovačka biskupija (<http://www.dubrovacka-biskupija.hr/portal/>, 25. XI. 2018.); Hvarska biskupija (<https://hvarskabiskupija.hr/>, 25. XI. 2018.); Kotorška biskupija (<http://www.kotorskabiskupija.me/> 7. I. 2019.); Šibenska biskupija (<https://www.sibenska-biskupija.hr/index.php>, 25. XI. 2018.); Đakovačko-osječka nadbiskupija (<http://djos.hr/>, 27. – 28. XI. 2018.); Srijemska biskupija (<http://www.srijembiskupija.rs/hr/>, 27. XI. 2018.); Požeška biskupija (<https://pozeska-biskupija.hr/>, 28. XI. 2018.); Riječka nadbiskupija (<https://ri-nadbiskupija.com/>, 25. – 26. XI. 2018.); Biskupija Krk (<https://biskupija-krk.hr/>, 25. XI. 2018.); Gospičko-senjska (<https://www.gospicko-senjska-biskupija.hr/>, 27. XI. 2018.); Porečka i Pulska biskupija (<http://www.biskupija-porecko-pulska.hr/>, 27. XI. 2018.); Zadarska nadbiskupija (<https://www.zadarskanadbiskupija.hr/>, 15. XI. 2018.); Vojni ordinarijat u RH (<http://www.vojni-ordinarijat.hr/>, 28. XI. 2018.).

⁶⁴ Razlog tomu je što su u nekim slučajevima navedena imena ženskih osoba bez naznake što osoba radi ili nije navedno tko što obavlja. Primjerice na mrežnoj stranici Šibenske biskupije nije jasno tko je u Katoličkoj osnovnoj školi pedagog, a tko radi u tajništvu (usp. <https://www.sibenska-biskupija.hr/index.php/ordinarijat-sp-63283997/119-ordinarijat> /25. XI. 2018./). Problem predstavlja i često pisanje zanimanja u muškom rodu pa ukoliko nema imena, teško je precizirati je li riječ o ženi ili muškarcu.

Pregled počinjemo radnim mjestima i ulogama koje u samom nazivu upućuju na voditeljski karakter. Žene su: direktorice/ravnateljice (nad)biskupijskih Caritas a i podružnica Caritas a; ravnateljice klasičnih gimnazija i osnovnih katoličkih škola, direktorice različitih biskupijskih ustanova; voditeljice pučkih kuhinja; voditeljice skloništa za žene i djecu, žrtve obiteljskog nasilja; voditeljice različitih kuća, prihvatilišta i centara za pomoć, primjerice žrtvama obiteljskog nasilja ili djece bez odgovarajuće skrbi; voditeljice obiteljskih savjetovališta; voditeljice socijalne službe; voditeljice đачkih domova i kolegija; voditeljice raznih odjela (primjerice, Odjela sakralne baštine); šefice računovodstva; voditeljice knjižnica, ravnateljice dječjih vrtića; predstojnice/voditeljice raznih ureda (npr. Katehetskog ureda, Ureda za vjeronauk u školi, Ureda za pastoral braka i obitelji); voditeljice stručnih suradnika i članice skupina za izradu katehetskih materijala; voditeljice stručnih vijeća vjeroučitelja u osnovnim i srednjim školama; voditeljice domaćinstva; predsjednice različitih udruga i školskih odbora i predstavnice osnivača katoličkih osnovnih škola; nadbiskupijske povjerenice. Žene su i više savjetnice za vjeronauk u Agenciji za odgoj i obrazovanje; više savjetnice za vjeronauk/vjerski odgoj pri NKU HBK vjeroučiteljice savjetnice, vjeroučiteljice mentorice; koordinatorice za školski vjeronauk; članice upravnih vijeća zaklada kao i članice različitih povjerenstava.

Žene se pojavljuju i kao zamjenice ili pomoćnice, primjerice kao zamjenice ravnateljice/podravateljice Caritas a te pomoćnice ravnatelja Caritas a. U Vojnom ordinarijatu žene su: savjetnica za međunarodnu suradnju, tajnica i vicekancelarka Vojnog ordinarijata, pomoćnica kapelana Vojne kapelanije.

U crkvenim ustanovama žene rade i kao bilješkinje u raznim uredima, administratorice i tajnice u biskupijskim ordinarijatima i raznim uredima; rizničarke; informatičke izvršiteljice; knjižničarke; arhivistice u biskupijskim arhivima; konzervatorice-restauratorice; sutkinje, sudske vještakinje; pedagoginje, psihologinje, edukacijske rehabilitatorice, stručne suradnice i bračne i obiteljske savjetnice; ispitne koordinatorice i nastavnice različitih predmeta u katoličkim školama (biologije, matematike; fizike; fizičke kulture; jezika: latinskog, engleskog, talijanskog, njemačkog, hrvatskog; povijesti umjetnosti, filozofije i logike, kemije, psihologije, glazbene umjetnosti, vjeronauka, sociologije, povijesti, politike, gospodarstva, informatike); socijalne radnice; spremačice/čistačice, kuharice, pomoćno osoblje u kuhinji, posluživačice u blagovaonici, pralje, domaćica, sakristanke.

Kada su u pitanju mediji, žene se u (nad)biskupijama pojavljuju kao voditeljice tiskovnih ureda; urednice i voditeljice radijskih i televizijski vjerskih

emisija; odgovorne osobe za dopisništva pojedinih agencija; urednice službenih glasila biskupije i mrežnih stranica; članice različitih vijeća.⁶⁵

Na Katoličkim bogoslovnim fakultetima u Zagrebu s područnim studijem Teologije u Rijeci, Splitu i Đakovu četiri žene su pročelnice katedri, tri redovite i pet izvanrednih profesorica, šesnaest docentica, dvije asistentice, dvije poslijedoktorandice.⁶⁶ Žene su osim toga prodekanice za nastavu, zamjenice voditelja raznih odsjeka, voditeljice različitih služba, predsjednice različitih povjerenstava itd. Ako se ima na umu da 1999./2000. godine na ovim teološkim učilištima nije predavala ni jedna žena, da su 2012./2013. predavale četiri izvanredne profesorice, osam docentica, četiri više asistentice i devet asistentica,⁶⁷ moguće je zaključiti da se broj žena na katoličkim teološkim učilištima postupno povećava. Na teološkim učilištima žene su i voditeljice pravne i kadrovske službe, studentske službe, referade poslijediplomskih studija; financijsko-računovodstvene službe, računovodstva, službe izdavačke djelatnosti; predsjednice različitih povjerenstava i odbora, tajnice ureda za međunarodnu suradnju, stručne suradnice za izdavačku djelatnost, stručne suradnice za različitim uredima i savjetovalištima, pročelnice i članice različitih vijeća (za mlade, kulturu i znanosti, katehizaciju i novu evangelizaciju).

Kakvi su uvjeti rada, mogućnosti napredovanja, usklađivanja zaposlenja i obiteljskog života, koje su prepreke, a koja su pozitivna iskustva te imaju li žene zaposlene u crkvenim ustanovama prijedloge za poboljšanje situacije, dosad nije istraženo. Mogli bismo zaključiti da se Katolička crkva u Hrvatskoj koristi »velikim potencijalom« koje žene nude a o kojem govori 55. splitska biskupijska sinoda, ali ne slijedi drugi naputak Sinode, odnosno, ne propituje (ne)zanimatost žena za njihovu situaciju, postavku o »šutnji« i »blokiranosti« žena i razlozima koji do toga dovode.⁶⁸

Neka istraživanja upućuju da postoji rezigniranost, nezainteresiranost ili šutnja i nesklonost žena da javno govore o položaju žena u Crkvi. Primjerice, istraživanje »Muško i žensko stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja«, koje je 2005. godine proveo Franjevački institut za kulturu

⁶⁵ O ženama u katoličkim medijima u Hrvatskoj više vidi u: Suzana VRHOVSKI PERAN, *The Place and Image of Women in the Croatian Catholic Media*, 260–262.

⁶⁶ Podatci su prikupljeni s mrežnih stranica navedenih katoličkih učilišta: <https://www.kbf.unizg.hr/>, <http://www.kbf.unist.hr/hr/>, <http://www.djkb.unios.hr/hr/>, <http://ri-kbf.org/> (7. I. 2019). Žene u statusu predavačica i vanjskih suradnica nisu uključene u ovaj popis.

⁶⁷ Usp. Rebeka ANIĆ, *Franziskanerinnen in der »Männerkirche«*, u: Michaela SOHN-KRONTHALER – Willibald HOPFGARTNER – Paul ZAHNER (ur.), *Zwischen Geget, Reform und sozialem Dienst. Franziskanisch inspirierte Frauen in den Umbrüchen ihrer Zeit*, Innsbruck – Wien, 2015., 294.

⁶⁸ Usp. Drago ŠIMUNDŽA (ur.), *Crkva danas i sutra*, 123.

mira,⁶⁹ upućuje da i kod žena i kod muškaraca ne postoje definirani stavovi o prisutnosti žena u vjerskim zajednicama, o tome koliko se o njima vodi računa, odnosno, koliko su uvažavane i ravnopravne. Teologinja Ana Thea Filipović to tumači kao mogući pokazatelj »opasne šutnje (ili nijemosti) oko koje se formira identitet ili svijest o sebi« kod laika općenito, a žena posebno.⁷⁰ Razmjerno visok postotak žena opće populacije koje nemaju stav u odnosu na pitanje slažu li se s tvrdnjom da se u njihovoj Crkvi ili vjerskoj zajednici gotovo uopće ne vodi računa o ženama prema sociologinji Ingi Tomić-Koludrović može upućivati da žene pristaju na tradicijsku i »distanciranu crkvenost«, odnosno »da ne izražavaju u većoj mjeri kritičku i refleksivnu religioznost«. ⁷¹

Istraživanje koje je 2018. godine provedeno na reprezentativnom, stratificiranom i višestapnom uzorku od 1.200 osoba koje imaju 18 i više godina u sklopu projekta *Relacijski rodni odnosi u Hrvatskoj: modernizacijske i razvojne perspektive* (GENMOD)⁷² sadrži pitanje: »Koliko se slažete s učenjem vaše vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama?« Za potrebe ovoga rada izdvojili smo odgovore samo katolika. Ishod istraživanja pokazuje da muškarci i žene imaju neodlučan stav, odnosno da se u prosjeku niti slažu niti ne slažu s tom tvrdnjom (Tablica 1).

Tablica 1. Slaganje s učenjima vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama s obzirom na spol

		U potpu- nosti se slažem	Done- kle se slažem	Niti se slažem niti ne slažem	Uglav- nom se ne slažem	Uopće se ne slažem	Ukup- no
Žene	f	62	79	123	98	46	408
	%	15,20	19,40	30,10	24,00	11,30	100,00
Muškarci	f	34	80	87	77	30	308
	%	11,00	26,00	28,20	25,00	9,70	100,00
Ukupno	f	96	159	210	175	76	716
	%	13,40	22,20	29,30	24,40	10,60	100,00

($\chi^2 = 6,391$, $df = 4$, $p = 0,172$)

⁶⁹ Više o istraživanju: Goran KARDUM, Metodologija i osvrt na slična istraživanja, u: Ante ČOVO – Dijana MIHALJ, *Muško i žensko stvori ih. Žene i muškarci u življenju i u službi Božjeg poslanja*, Split, 2008., 11–31.

⁷⁰ Ana Thea FILIPOVIĆ, Žene u Crkvi u Hrvatskoj – ne/zadovoljne svojim položajem?, u: Ante ČOVO – Dijana MIHALJ, *Muško i žensko stvori ih*, 180.

⁷¹ Inga TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Pomak prema modernosti*, Zagreb, 2015., 236.

⁷² Više o projektu vidi u: Relational Gender Identities in Croatia (24. V. 2017), u: <https://www.pilar.hr/2017/05/genmod-relational-gender-identities-in-croatia-modernization-and-development-perspectives/> (9. I. 2019.).

Kada se pogledaju frekvencije odgovora na toj tvrdnji vidi se da se 35% žena ne slaže s tom tvrdnjom, kao i 34,7% muškaraca, odnosno da se 34,6% žena i 37% muškaraca slaže s tom tvrdnjom (Tablica 1).

Ako se analizira samo stav žena katolkinja prema isključenosti žena iz vodećih pozicija u vjerskim zajednicama, statistički značajna razlika ne pojavljuje se s obzirom na obrazovanje i dob žena, već samo s obzirom na učestalost pohađanja vjerskih obreda.

Tablica 2. Slaganje s učenjima vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama s obzirom na obrazovanje žena

		U potpu- nosti se slažem	Done- kle se slažem	Niti se slažem niti ne slažem	Uglav- nom se ne slažem	Uopće se ne slažem	Ukup- no
Osnovno	f	22	27	42	30	11	132
	%	16,70	20,50	31,80	22,70	8,30	100,00
Srednje	f	27	45	62	46	29	209
	%	12,90	21,50	29,70	22,00	13,90	100,00
Više i visoko	f	13	7	19	22	6	67
	%	19,40	10,40	28,40	32,80	9,00	100,00
Ukupno	f	62	79	123	98	46	408
	%	15,20	19,40	30,10	24,00	11,30	100,00

($\chi^2 = 10,428$, $df = 8$, $p = 0,236$)

Podatci prikazani u Tablici 2 pokazuju da postoje neke razlike u stavu katolkinja različitog stupnja obrazovanja u odgovoru na pitanje o isključenosti žena iz vodećih pozicija u vjerskim zajednicama. Vidljivo je da se 37,2% žena s osnovnoškolskim obrazovanjem slaže s učenjima vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama, za razliku od 34,4% žena sa završenom srednjom školom te 29,8% žena sa završenom višom ili visokom školom. Odnosno 41,8% visokoobrazovanih žena se ne slaže s učenjima svoje vjerske zajednice o tom pitanju, za razliku od 35,9% žena srednjoškolskog obrazovanja i 31% žena s osnovnoškolskim obrazovanjem. Te razlike međutim nisu statistički značajne.

Statistički značajna razlika među ženama ne pojavljuje se ni kod žena različite dobi.

Tablica 3. Slaganje s učenjima vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama s obzirom na dob žena

		U potpu- nosti se slažem	Done- kle se slažem	Niti se slažem niti ne slažem	Uglav- nom se ne slažem	Uopće se ne slažem	Ukup- no
18 – 24	f	3	12	15	5	6	41
	%	7,30	29,30	36,60	12,20	14,60	100,00
25 – 44	f	20	19	29	29	14	111
	%	18,00	17,10	26,10	26,10	12,60	100,00
45 – 59	f	14	20	38	23	9	104
	%	13,50	19,20	36,50	22,10	8,70	100,00
60 +	f	25	27	42	39	16	149
	%	16,80	18,10	28,20	26,20	10,70	100,00
Ukupno	f	62	78	124	96	45	405
	%	15,30	19,30	30,60	23,70	11,10	100,00

($\chi^2 = 12,196$, $df = 12$, $p = 0,430$)

Podatci prikazani u Tablici 3 pokazuju da se s učenjem vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama u najvećem postotku slažu žene od 18 do 24 godine (36,6%), koje su ujedno u najvećem postotku i neodlučne (36,6%). Međutim, već sljedeća dobna skupina, žene od 25 do 44 godine, u najvećem se postotku ne slaže (38,7%) s učenjem vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama i u najmanjem je postotku neodlučna (26,1%). Premda ne postoji statistički značajna razlika između dobnih skupina žena, zanimljivo bi bilo istražiti što uzrokuje izvjesnu razliku koja se pojavljuje između žena dobne skupine od 18 do 24 i one od 25 do 44 godine.

Statistički značajna razlika pojavljuje se samo kod žena koje pohađaju religijske obrede barem jednom mjesečno i žena koje vjerske obrede pohađaju na vjerske blagdane.

Tablica 4. Slaganje s učenjima vjerske zajednice o isključenosti žena iz vodećih uloga u vjerskim zajednicama s obzirom na učestalost odlazaka na religijske obrede

		U potpu- nosti se slažem	Done- kle se slažem	Niti se slažem niti ne slažem	Uglav- nom se ne slažem	Uopće se ne slažem	Ukup- no
Barem jednom mjesečno	f	43	54	69	46	21	233
	%	18,50	23,20	29,60	19,70	9,00	100,00
Samo za vjerske blagdane	f	18	24	54	51	26	173
	%	10,40	13,90	31,20	29,50	15,00	100,00
Ukupno	f	61	78	123	97	47	406
	%	15,00	19,20	30,30	23,90	11,60	100,00

($\chi^2 = 15,883$, $df = 4$, $p = 0,003$)

Iz Tablice 4 vidimo da se 41,7% žena koje pohađaju religijske obrede barem jednom mjesečno slaže s učenjima svoje religijske zajednice, dok je postotak slaganja o tom pitanju niži kod žena koje rjeđe pohađaju vjerske obrede (24,3%). Znači li to veću kritičnost žena koje su distanciranije od Crkve, odnosno, nastaje li veća distanciranost kao posljedica veće kritičnosti ili ishode treba tumačiti na drugi način? Na temelju ovog istraživanja ne može se dati odgovor na to pitanje.

Indikativno je nezadovoljstvo položajem žena zabilježeno kod redovnica u već spomenutom istraživanju Franjevačkog instituta za kulturu mira iz 2005. godine. To se može tumačiti radnim iskustvom redovnica u crkvenim institucijama kao i činjenicom da su u ovom istraživanju u odnosu na ispitanike opće populacije u prosjeku imale viši stupanj naobrazbe, što je moglo pridonijeti kritičnijem promišljanju stvarnog položaja žena i muškaraca u Crkvi. Svećenici, pak, ispitivani u sklopu istog istraživanja pokazuju da su zadovoljni postojećim stanjem u Crkvi kada su u pitanju žene.⁷³

U odnosu na istraživanja koja su obavljena u Njemačkoj i koja ukazuju na cijeli niz otvorenih pitanja o položaju žena u Crkvi, i u Hrvatskoj bi bilo važno istražiti položaj žena u Katoličkoj crkvi i to ne samo u njihovoj brojčanoj zastupljenosti u obnašanju pojedinih služba i zadaća nego i stvarnim uvjetima rada, mogućnostima napredovanja i zadovoljstva. Da nije dobro sve prepustiti samo vremenu i spontanom razvoju, upućuje i prethodno spomenuto istraživanje Franjevačkog instituta za kulturu mira (2005.) prema kojemu se mlade,

⁷³ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *Žene u Crkvi u Hrvatskoj – ne/zadovoljne svojim položajem?*, 180.

obrazovane i urbane žene pokazuju kao najmanje religiozne, najmanje njih smatra se vjernim članicama svoje vjerske zajednice, osjećaju se vjericama ali im Crkva ne znači mnogo, vjerske obrede pohađaju samo prigodom najvažnijih vjerskih blagdana, u većem postotku nikad ne idu na ispovijed, imaju vjerske sumnje koje ih uglavnom ne uznemiruju. Te su žene najkritičnije prema radu Crkve i u većoj mjeri ističu potrebu za promjenama u Crkvi. One nisu posve prekinule vezu s Crkvom, ali su prema njoj kritične, distancirane.⁷⁴ Želi li Crkva takve žene izgubiti? Što Crkva gubi ukoliko je te žene napuste?

Zaključak

Nakon Drugoga vatikanskog koncila otvorile su se mnoge mogućnosti djelovanja žena u različitim službama i zadaćama u Katoličkoj crkvi. Te se mogućnosti u različitim mjesnima crkvama različito koriste. Hijerarhija Katoličke crkve u Njemačkoj desetljećima različitim mjerama podupire ne samo veće zapošljavanje žena u crkvenim ustanovama već i veću zastupljenost žena na vodećim funkcijama. Pritom se vodi računa i o kvaliteti odnosa i mogućnostima napredovanja. Da bi se uklonile zapreke i postigao napredak, provode se istraživanja i izrađuju planovi budućeg djelovanja. U Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj ženama se pruža mogućnost da se zaposle na različitim radnim mjestima i da preuzmu odgovorne i vodeće službe. Nema, međutim, istraživanja koja bi ukazala na radne uvjete, zapreke, poteškoće ili pozitivne prakse. Neodređenost stava vjernika laika koji ne rade u crkvenim ustanovama u odnosu na položaj žena u Crkvi ne bi, međutim, smjela djelovati umirujuće, osobito zbog mogućnosti da se to protumači kao »distancirana« crkvenost. Na nužnost istraživanja koje bi omogućilo pravi uvid u stanje upućuje istraživanje prema kojemu su stanjem u Crkvi najmanje zadovoljne redovnice, odnosno, žene koje djeluju u crkvenim ustanovama i koje su postigle viši stupanj obrazovanja. Takvo istraživanje pokazuje se tim nužnije ako se ima na umu distanciranost prema Crkvi i očekivanje promjena od strane mladih, obrazovanih i urbanih žena u Hrvatskoj.

⁷⁴ Više o tome vidi u: Inga TOMIĆ-KOLUDROVIĆ, *Pomak prema modernosti*, 217–233.

Abstract

WOMEN AND OFFICES IN THE CATHOLIC CHURCH: POSSIBILITIES, CURRENT STATE, PERSPECTIVES

Jadranka Rebeka ANIĆ

Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Regional Centre Split
Poljana kraljice Jelene 1/I, HR – 21 000 Split
Rebeka.Anic@pilar.hr

In relation to the pre-conciliar period, the Second Vatican Council and the 1983 Code of Canon Law opened up new possibilities for women in the Catholic Church. The first part of the article presents these possibilities. The second and third part present how were these possibilities implemented in the Catholic Church in Germany and Croatia. On the basis of research carried out in Germany, the main problems of women employed in ecclesiastical institutions and measures to resolve these problems are discussed. Since there are no data nor studies on women employed in ecclesiastical institutions in the Catholic Church in Croatia, this article utilised the following sources: web pages of (arch)dioceses at the end of 2018 and the beginning of 2019, opinions of Catholics on the attitude of the Church towards women in leadership positions in the Church procured through the questionnaire carried out on the representative sample in 2018, within the frame of the project »Relational Gender Relations in Croatia: Modernisation and Developmental Perspectives« (GENMOD), and the representative questionnaire study realised within the frame of the project of the Franciscan Institute for Culture of Peace »Male and Female He Created Them. Women and Men in Living of and Service to God's Mission«, realised in 2005. The goal of the article is to incite research on the position of lay people in general and women in particular in ecclesiastical institutions in Croatia.

Keywords: *women, ecclesiastical offices, Catholic Church, Germany, Croatia.*